

Wybrane gatunki zwierząt gospodarskich w agroturystyce

Martyna Batorska , Monika Michalczuk , Damian Bień

*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,
ul. Ciszewskiego 8, 02-786 Warszawa*

Agroturystyka zaczęła rozwijać się na ziemiach polskich w XIX w. jako alternatywa dla negatywnych skutków mieszkania w miastach. Taka forma odpoczynku była promowana przez lekarzy społeczników, tzw. „higienistów”. W latach 30. ubiegłego wieku rozwój tej formy wypoczynku przybrał na sile. W 1936 r. działały 792 letniska, z których skorzystało ponad 209 tys. osób. Po II wojnie światowej ciekawą formą wypoczynku były „wczasy pod gruszą”, czyli organizowany na wsi tani wypoczynek z noclegami w kwaterach prywatnych, zwykle u rolników. Od 1957 r. Spółdzielnia Turystyczna Gromada miała w ofercie kwatery zarówno w miejscowościach nadmorskich, jak i górskich w ramach organizacji wczasów na wsi dla ludności miejskiej. W latach 1975–1983 z racji zmian w podziale administracyjnym kraju oraz zmian polityczno-społecznych (stan wojenny) zaniechano tej formy wypoczynku (Firlej, 2002). Aktualnie (GUS, 2017) w Polsce prowadzą działalność 10 652 gospodarstwa agroturystyczne.

Agroturystyka to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta na bazie noclegowej i różnych aktywnościach związanych z danym gospodarstwem rolnym i jego otoczeniem naturalnym, produkcyjnym oraz usługowym (Drzewiecki, 2001, 2009). Gospodarstwo rolne, w którym są świadczone usługi agroturystyczne, prowadzi działalność realizowaną na własny rachunek i jest przedsięwzięciem rodzinnym (Dorocki i in., 2013).

Warunkiem rozwoju i prowadzenia gospodarstw agroturystycznych są atrakcyjne tu-

rystycznie obszary wiejskie, duża różnorodność krajobrazu, tradycyjne metody produkcji rolniczej oraz kultywowanie dziedzictwa kulturowego wsi. Niewątpliwie taka działalność aktywizuje gospodarczo obszary wiejskie i ożywia lokalne struktury, a także dostarcza nowych miejsc pracy, co wiąże się z pozyskaniem nowych źródeł dochodu.

Oferta gospodarstw agroturystycznych jest dedykowana różnym odbiorcom, do których można zaliczyć rodziny z dziećmi, osoby samotne, starsze oraz niepełnosprawne, dzieci i młodzież szkolną w ramach tzw. zielonych szkół czy cudzoziemców. Każdy z segmentów odbiorców ma swoje wymagania i potrzeby, które muszą być spełnione, np. dostosowane podjazdy, łazienki dla osób poruszających się na wózkach. Oferta gospodarstw agroturystycznych w zależności od możliwości noclegowych, wyżywieniowych i atrakcji może być sezonowa lub całoroczna.

Niewątpliwą atrakcją dla osób korzystających z ofert gospodarstw agroturystycznych, a szczególnie dzieci, są zwierzęta gospodarskie i towarzyszące (Łagowska i Kot, 2013). O ile te ostatnie są trzymane także w miastach, to świnie czy drób przebywają wyłącznie na wsi. Obcowanie z naturą i kontakt ze zwierzętami poprzez ich obserwację, ale także przez dotyk czy wykonywanie prostych czynności, jak karmienie, odprężają psychicznie, pozytywnie wpływają na osobowość, pozwalają na wyzbycie się lęku, uwalniają (Kwasiborska, 2012).

Zwierzęta w gospodarstwie agroturystycznym należy przygotować do kontaktów z gośćmi: powinny mieć kontakt z ludźmi i nie

bać się ich. Zwierzęta niebezpieczne muszą być odizolowane od turystów, przy czym za niebezpieczne należy uznać m.in. matki z młodymi (np. locha z potomstwem) czy zwierzęta czekające na karmienie i pobierające paszę. Reakcje behawioralne zwierząt są następstwem bezpośrednich kontaktów z człowiekiem (interakcje człowiek-zwierzę), takich jak relacje w trakcie obsługi, odwiedzanie i obserwowanie zwierząt. Kontakt pośredni będzie przejawiał się w wyborze systemów utrzymania i użytkowania zwierząt. Interakcje zwierzę-zwierzę są podstawą ich utrzymania w stadzie (owce, świnie, drób, konie, bydło) lub indywidualnie (kozy, konie). Wybór gatunków zwierząt gospodarskich, a w ich obrębie ras czy odmian nie może być przypadkowy. Zwierzęta powinny być zdrowe i odporne na choroby, stąd zaleca się rasy czy odmiany rodzime, łatwo oswojające się, niewybredne pod względem żywienia czy utrzymania, aby nie ponosić znacznych nakładów finansowych na budynki, ogrodzenia i wybiegi (Kwasiborska, 2012). Należy przestrzegać zasad dobrostanu, ponieważ zwierzęta nie tylko muszą być zadbane, ale także prawidłowo żywione, rozmnażane i utrzymywane. Należy także przestrzegać zasad podchodzenia do zwierząt, bez ich płoszenia czy wywoływania paniki poprzez hałas czy gwałtowne ruchy. Kontakt ze zwierzętami, zwłaszcza najmłodszych dzieci musi odbywać się pod kontrolą dorosłych, nie może powodować stresu czy obniżać warunków dobrostanu. Osoby dotykające zwierząt muszą obchodzić się z nimi delikatnie, nie natarczywie, ale spokojnie.

Szczególnie ważna jest ekspozycja zwierząt, ponieważ gospodarstwa agroturystyczne spełniają ważną funkcję edukacyjną oraz terapeutyczną (hipoterapia, dogoterapia, felinoterapia czy onoterapia) (Łagowska i Kot, 2013). Sposób utrzymania zwierząt, w tym kojce i wybiegi, na których przebywają, muszą ułatwiać ich obserwowanie czy karmienie.

Ekstensywna produkcja zwierzęca może mieć pozytywny wpływ na pielęgnowanie krajobrazu oraz pokrywać zapotrzebowanie na lokal-

ne, specyficzne produkty pozyskane od zwierząt (jaja, mleko, mięso, wełna), które są spożywane czy wykorzystywane na miejscu w gospodarstwie (Sawa i in., 2011).

Trzoda chlewna

Dla gospodarstw agroturystycznych dobrym wyborem są świnie ras o kolorowym umaszczeniu, łagodne, dobrze wykorzystujące pasze wytworzone w gospodarstwie. Można tu zaproponować rasy: puławską, złotnicką pstrą, a z zagranicznych wietnamską i mangalicę. Świnie to zwierzęta stadne, bardzo dobrze czują się w grupie, zatem należy utrzymywać w gospodarstwie więcej niż jedną sztukę.

Należy pamiętać, że trzoda chlewna utrzymywana na terenie całego kraju podlega obowiązkowemu oznakowaniu i może przebywać wyłącznie w siedzibie stada zarejestrowanego w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR). Wszystkie przemieszczenia świń w ramach zakupu i/lub sprzedaży muszą być zgłaszane do ARiMR.

Rasy

Rasa puławska (fot. 1). Świnie puławskie powstały z mieszańców prymitywnych świń miejscowych (rasa gołębska) skrzyżowanych z angielską rasą berkshire, które uszlachetniano rasą wielką białą angielską. W wyniku intensywnej selekcji uzyskano świnie o typie użytkowym pośrednim między tłuszczowo-mięsnym a mięsnym. Rasę charakteryzuje wcześniejsze dojrzewanie rozplodowe, dobre przystosowanie do trudnych warunków utrzymania, długowieczność oraz duża odporność na choroby. Świnie tej rasy są średniej wielkości, dorosły knur osiąga masę ciała 250–350 kg, natomiast locha waży średnio 200–280 kg. Charakterystyczną ich cechą jest łaciate umaszczenie, na jasnym tle występują różnej wielkości czarne lub ciemnoszare łaty. Świnie rasy puławskiej mają pigmentowaną skórę z wyjątkiem dolnych części nóg i końca ryja, które mogą być białe. Lochy powinny mieć co najmniej 12 prawidłowo rozwiniętych sutków (POL SUS,

2018). Świnie te cechuje żywy temperament, ale łagodne usposobienie bez przejawów agresji. Od 2009 r. mięso świń rasy puławskiej jest wpisane na Listę Produktów Tradycyjnych prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Rasa złotnicka pstra (fot. 2). Jest to rasa rodzima charakteryzująca się dużą odpornością na

Fot. 1. Locha rasy puławskiej
(IZ PIB Kraków) (fot. M. Szyndler-Nędza)
*Photo 1. Puławska sow
(National Research Institute of Animal
Production in Kraków)*

Cechuje je gęsta i długa szczerina, szczególnie przy utrzymaniu świń w systemie wolnowybiegowym. Lochy tej rasy mają łagodny temperament, odznaczają się dużą troskliwością o potomstwo. Dorosłe knury osiągają masę ciała 300–350 kg, lochy ważą 200–300 kg. Do wad tej rasy można zaliczyć mniejszą liczebność miotu, późne uzyskanie dojrzałości płciowej, wolniejsze tempo wzrostu i niższą mięsność w porównaniu do ras wykorzystywanych w intensywnej produkcji. Mięso świń rasy złotnicka pstra ma pożądaną ciemniejszą barwę, mniejszy wyciek swobodny, wysoką wodochłonność i wysoką zawartość tłuszczu śródmięśniowego IMF (3,1%), który nadaje mu kruchość i soczystość (Florowski i in., 2006).

Rasa mangalica (fot. 3). Rasa ta występuje w rejonie Karpat (Węgry, Rumunia). Jej cechą charakterystyczną jest dłuższa i skręcona szczeri-

stres i choroby, łatwością adaptacji do zróżnicowanych warunków środowiskowych, bardzo dobrą jakością mięsa przy dużym otluszczeniu tuszy.

Świnie tej rasy mogą być całorocznie utrzymywane poza chlewnią (na wybiegach) dzięki łaciatemu umaszczeniu oraz dobremu wykorzystaniu różnych pasz.

Fot. 2. Knur rasy złotnicka pstra
(IZ PIB Kraków) (fot.. M. Szyndler-Nędza)
*Photo 2. Złotnicka pstra Spotted boar
(NRIAP in Kraków)*

na („fleece” z ang. runo). Występują trzy odmiany umaszczenia świń rasy mangalica: najbardziej popularna – blonde (pszeniczna), swallow-bellied (jaskółka) i red (czerwona) (fot. 3). Rasa reprezentuje typ słoninowy, rośnie wolno, późno dojrzewa fizycznie i nie jest przeznaczona do intensywnej produkcji. Najlepiej czuje się na małych farmach (poniżej 100 świń). Lochy rodzą 6–7 prosiąt w miocie, tuczniaki wykazują dobowe zużycie paszy na poziomie 5,5–6,0 kg i przyrosty do 400 g (Oroian i Petrescu-Mag, 2014). Mięso pozyskane od świń mangalica cechuje ciemna barwa, jaśniejsza barwa tłuszczu i wysoka zawartość tłuszczu śródmięśniowego IMF, co powoduje, że jest ono smaczne, kruche i soczyste. Tłuszcz zawiera mniej SFA (nasycone kwasy tłuszczowe) i więcej USFA (nienasycone kwasy tłuszczowe), co jest ważne z punktu widzenia ludzkiego zdrowego odżywiania się (Oroian i Petrescu-Mag, 2014).

Fot.3. Odmiany umaszczenia świń rasy mangalica: jaskółka, czerwona i pszeniczna
(Oroian and Petrescu-Mag, 2014 after Tumbir, 2014)

*Photo 3. Colour types of Mangalica pigs: Swallow-bellied, Red and Blonde
(Oroian and Petrescu-Mag, 2014 after Tumbir, 2014)*

Świnie wietnamskie (fot. 4). Pochodzą od dzikiej krótkouchej świni z Azji południowo-wschodniej. Po raz pierwszy zostały sprowadzone do Europy w 1866 r. jako atrakcja nowo otwartego ogrodu zoologicznego w Budapeszcie (Panek i Błaszyk, 2009). Świnie tej rasy są nie duże, knury mierzą 50 cm w kłębie i ważą 60–70 kg, lochy są nieco mniejsze i lżejsze (50–60 kg),

mają małą głowę z krótkimi uszami oraz krótki i zadarty ryj. Ich skóra jest gruba i pofałdowana na podgardlu i na kończynach, mają łęgowato wygięty grzbiet i zwisły brzuch. Są kolorowo umaszczone, najczęściej jednolicie szaroczarne, łaciate lub czarne. Świnie tej rasy nie są agresywne, łatwo się uczą i są towarzyskie, szczególnie w kontaktach z dziećmi.

Fot. 4. Świnia wietnamska (AgroNewscom.pl)
Photo 4. Vietnamese pig (AgroNewscom.pl)

Utrzymanie i żywienie

W gospodarstwach agroturystycznych świnie najczęściej są utrzymywane w systemie alkierzowym, na płytkiej ściółce i mają zapewniony dostęp do ogrodzonego wybiegu. Mogą być również utrzymywane całorocznie na wybiegach (świnie rasy złotnicka pstra), na których znajdują się budki służące jako schronienie w razie wystąpienia niekorzystnych warunków atmosferycznych czy intensywnego nasłonecznienia. W takim systemie utrzymania świnie są dobrze widoczne dla osób odwiedzających gospodarstwo, a ruch na świeżym powietrzu, możliwość rycia i zażywanie kąpeli w błocie lub wodzie zapewniają im wysoki dobrostan. Zwierzęta oswojone ze stałą obecnością ludzi, szczególnie dzieci, mogą być wyprowadzane poza ogrodzenie kojca. Umożliwiamy wtedy gościom bezpośredni kontakt z nimi.

W kojcu i na wybiegu świnie muszą mieć zapewniony stały dostęp do wody. Zwierzęta te lubią odpoczywać w innym miejscu niż defekują, dlatego miejsca w kojcu i na wybiegu powinno być sporo.

Świnie jako zwierzęta wszystkożerne dobrze wykorzystują, oprócz mieszanek pełnoporcjowych, także warzywa (sałata, okopowe, kukurydza, dynia) i owoce, które często mogą być podawane jako smakołyki (rodzynki, jabłka, banany). Świnie – zwłaszcza rasy wietnamskiej – mają tendencję do tycia, podawana im pasza powinna zawierać około 16–20% białka i 2,5–4% tłuszczu (Panek i Błaszyk, 2009). Należy pamiętać o profilaktyce weterynaryjnej, świnie muszą być dwa razy do roku odrobaczane, szczególnie przeciwko takim chorobom, jak: różyczka, zakaźne zanikowe zapalenie nosa, zapalenie płuc, wirusowe zapalenie żołądka i jelit.

Drób

W celu wzbogacenia atrakcyjności gospodarstwa agroturystycznego należy uwzględnić chów drobiu. Dodatkowo, chcąc zachować nieśność czy mięsność na satysfakcjonującym

poziomie, należy sięgnąć po rasy zachowawcze drobiu, które charakteryzują się atrakcyjnym wielobarwnym upierzeniem, odpornością na choroby oraz wysoką jakością pozyskiwanych jaj i mięsa. Wszystko to sprawia, że drób ras zachowawczych idealnie nadaje się do chowu ekstensywnego, który praktykowany jest w gospodarstwach agroturystycznych.

Wybór barwnego drobiu podniesie prestiż gospodarstwa agroturystycznego, ale także dostarczy wysokiej jakości produktów pochodzenia zwierzęcego, które mogą stanowić promocję gospodarstwa jak i samego ptactwa, np. jaja od kur zielononózek, co pozwoli na przywrócenie do łask nieco zapomnianych już rodzimych ras drobiu i nie tylko, a to stwarza szanse zachowania bioróżnorodności w rolniczym krajobrazie kraju.

Kury

Rhode island white (fot. 5) i **rhode island red** (fot. 6) są rasami ogólnoużytkowymi o zagranicznym pochodzeniu. W Polsce rhode island red częściej są kojarzone pod nazwą karmazyn. Kury rhode island red powstały w drugiej połowie XIX w. w wyniku krzyżowania różnych ras kur z cochinami i bojownikami malajskimi oraz prowadzenia selekcji głównie w kierunku nieśnym (Verhoef i Rijs, 2003). W pierwszych etapach hodowli za zgodne ze wzorcem rasowym uznawano ptaki o upierzeniu mahoniowym z pojedynczym grzebieniem. Z czasem uznano również kury o białym upierzeniu. Ród R-11 (rhode island red) został sprowadzony do Polski z Wielkiej Brytanii przed wybuchem II wojny światowej, a same prace hodowlane nad tymi rasami rozpoczęto w Polsce pod koniec lat 70. XX wieku (Calik, 2017).

Ptaki o upierzeniu brązowym i białym charakteryzują się łagodnym temperamentem i małą płochliwością, co może być ważne z uwagi na odwiedzających gospodarstwo gości. Kury i koguty rhode island red cechuje czerwono-brązowe, mahoniowe upierzenie, a rhode island white – wyłącznie białe.

Fot. 5. Kury rasy rhode island white
(fot. J. Calik)
Photo 5. Rhode Island White hens

Fot. 6. Karmazyny rhode island red
(fot. J. Krawczyk)
Photo 6. Rhode Island Red hens

Ptaki te są szczególnie polecane do chowu ekstensywnego. Dobrze wykorzystują zielone wybiegi na terenie gospodarstwa. Dodatkowo, w wyniku krzyżowania z innymi rodami wykazują wysoki stopień heterozji. Kury charakteryzują się nieśnością na poziomie do 230 jaj rocznie, o masie około 58 g. Nadliczbowe kogutki, odcho-

wywane w kurniku z dostępem do zielonych wybiegów, osiągają w 12–13 tyg. życia od 1300 do 1800 g masy ciała, odznaczając się przy tym żółto zabarwioną skórą i dobrą wydajnością rzeźną, przez co są zalecane do produkcji ekstensywnej kurcząt rzeźnych typu „Label Rouge” lub certyfikowanych (Calik, 2017).

Fot. 7. Zielononóżki kuropatwiane (informatordrobiarski.pl)
Photo 7. Greenleg Partridge hens (informationdrobiarski.pl)

Jednymi z najczęściej utrzymywanych, m.in. w krajowych gospodarstwach ekologicznych, są rodzime kury – **zielononóżki kuropatwiane** (fot. 7). Rasa ta jest ceniona za jakość sensoryczną jaj, które są chętnie pozyskiwane przez

konsumentów mimo wielokrotnie wyższej ceny niż jaj pochodzących od kur z chowu intensywnego (Krawczyk i in., 2005). Kury te są rodzimą rasą, wyodrębnioną w Małopolsce pod koniec XIX w. Są to ptaki średniej wielkości, o lekkiej

budowie ciała. Koguty osiągają masę ciała około 2,5 kg, kury średnio o 700 g mniej. Liczba jaj pozyskana od jednej nioski do 450. dnia życia wynosi przeciętnie 190 sztuk, o średniej masie 56 g i białokremowym kolorze skorupy (Calik i in., 2011). Zielononóżki charakteryzują się upierzeniem kuropatwianym, a w przypadku kogutów jest ono bogato ubarwione. U nasady ogona znajduje się biały pióropusz. Na uwagę zasługują fakt, że skóra i skoki tych ptaków mają barwę ciemniejszą od typowych mieszańców wykorzystywanych w intensywnych systemach

produkcji przeznaczonych do sprzedaży konsumennej, co może być zaskoczeniem dla gości. Ptaki te są polecane do chowu ekstensywnego, a to za sprawą odporności na niskie temperatury i choroby. Dodatkowo, zielononóżki zachowały instynkt wysiadania jaj i wodzenia piskląt, co może stanowić dodatkową atrakcję (Konteczka i Nowaczewski, 2017). Kury przeznaczone są do produkcji jaj, a kogutki odchowywane na wybiegach zielonych charakteryzują się smaczkowym mięsem o niskim otłuszczeniu (Calik i in., 2011).

Fot. 8. Żółtonóżka kuropatwiana (fot. J. Calik)
Photo 8. Yellowing Partridge hens

Żółtonóżki kuropatwiane (fot. 8) to rasa kur powstała w wyniku krzyżowania zielononózek kuropatwianych z kurami rasy new hampshire. Mimo że są mniej atrakcyjnie ubarwione od zielononózek, to posiadają wiele korzystnych z punktu chowu i hodowli cech.

Ptaki te idealnie nadają się do chowu w gospodarstwach agroturystycznych, a to za sprawą dużej zdolności wykorzystywania zielonych wybiegów oraz możliwości utrzymywania ich w większych stadach – zdecydowanie lepiej znoszą chów drobnotowarowy w przeciwieństwie do zielononózek (Wójcik, 2016). Pozwala to na produkcję jaj nie tylko na potrzeby wyżywienia gości, ale również prowadzenie sprzedaży, a tym samym zaspokajanie zapotrzebowania lokalnej społeczno-

ści na produkty żywnościowe wysokiej jakości.

Koguty w wieku 20 tygodni osiągają masę ciała około 1800 g, a kury 1600 g. Do 450. dnia życia od kury pozyskuje się około 180 jaj o średniej masie 58 g i kremowej skorupce. Kury posiadają upierzenie kuropatwiane z brązowym nalotem oraz żółto wybarwioną skórę i skoki. Żółtonóżki kuropatwiane są cenną populacją do produkcji jaj oraz kogutków, których mięso charakteryzuje się dobrymi walorami smakowymi i dietetycznymi (Połtowicz i in., 2004; Calik i in., 2011). Ptaki tej rasy są krzyżowane z kurami ras leghorn, new hampshire i rhode island red w celu uzyskania bogato ubarwionych mieszańców – co związane jest z efektem heterozji – dodatkowo o zwiększonej nieśności i masie ciała.

Kury rasy **sussex** (fot. 9) wytworzono w drugiej połowie XIX w. w Wielkiej Brytanii. Powstały w wyniku krzyżowania wielu ras. Do Polski ptaki trafiły z Danii w latach 30. XX w. w ramach darów UNRRA (Calik i in., 2018). Kury tej rasy charakteryzują się pięknym i wyróżniającym się na tle innych ras zachowawczym gronostajowym upierzeniem – białe pióra z czarno obrysowanymi lotkami, sterówkami, sierpówkami i piórami grzywy. Skoki oraz skóra są cieliste (Calik, 2016). Pomimo cielistej barwy skóry,

po około rocznym okresie użytkowania nieśnego mogą być wykorzystywane jako tzw. kury rosółowe, a nadliczbowe kogutki utrzymywane do 14. tygodnia życia systemem „*Label Rouge*” osiągają średnią masę ciała około 1500 g.

Koguty uzyskują masę ciała w granicach 2800 g, kury 2100 g. Średnia nieśność roczna wynosi do 220 jaj o masie 60 g i jasnobrązowej skorupie (Calik i in., 2011) pomimo białego upierzenia, co jest pożądane przez polskich konsumentów.

Fot. 9. Kury rasy sussex (fot. S. Nowaczewski)
Photo 9. Sussex hens

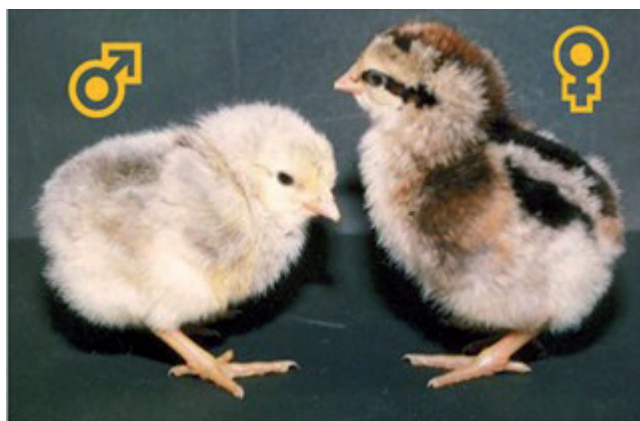
Dzięki wieloletnim wysiłkom prof. Laury Kaufman została wytworzona rasa kur o różnym ubarwieniu puchu w zależności od płci piskląt poprzez wprowadzenie genu jastrzębiatości, który sprzężony jest z płcią (gen B) (Gryzińska, 2009). Do krzyżowania wykorzystano rodzimą zielononózkę kuropatwianą, a jako komponent ojcowski rasę plymouth rock. Mowa tu o rasie kur **polbar** (fot. 10), u której cechą odróżniającą jednodniowe kurki od kogutków jest czarna smuga w przedłużeniu oka (fot. 11). Są to kury w typie lekkim. Ko-

guty osiągają średnią masę ciała 2000 g, kury natomiast 1600 g oraz znoszą średnio 200 jaj o masie 56 g i kremowej barwie skorupy. Dorosłe ptaki nie różnią się zbytnio upierzeniem, jedynie u samców obserwuje się lekko jaśniejsze pióra, a u samic bardzo rozrzedzone szare prążkowanie na grzbiecie. Skoki tych ptaków są szarozółte. Ptaki tej rasy charakteryzują się dużą zdrowotnością, co jest zaletą w chowie ekstensywnym, charakterystycznym puszystym upierzeniem oraz smakowitym mięsem (Calik i in., 2012).

Fot. 10. Kura i kogut rasy polbar
(fot. A. Jakubczak)
Photo 10. Polbar hen and cock

Fot. 11. Pisklęta autoseksingowej rasy kur polbar.
Od lewej: kogutek i kurka (iz.izoo.krakow.pl)
*Photo 11. Chicks of the autosexing Polbar breed.
From left: cockerel and pullet (iz.izoo.krakow.pl)*

Rasą kur wywodzącą się z Włoch, która następnie została sprowadzona do Wielkiej Brytanii, by zostać rozpowszechniona w wielu innych krajach jest **leghorn** (fot. 12). Kury te trafiły

do Polski w 1967 r. (Cywa-Benko, 2002). Cechy charakterystyczne tych ptaków to: białe upierzenie, pomarańczowa tęczówka oka oraz białokremowa łuska na skokach.

Fot. 12. Kury i kogut rasy Leghorn (fot. J. Calik)
Photo 12. Leghorn hens and cock

Kury tej rasy odznaczają się dobrą zdrowotnością, żywiołowym oraz płochliwym temperamentem. Średnia masa ciała kogutów wynosi 2000 g, a kur 1550 g, które znoszą do 210 jaj o białej barwie skorupy i masie 66 g. Dodatkowo,

ptaki odznaczają się bardzo dobrymi parametrami wylęgowości, wykorzystaniem paszy oraz zdrowotnością, co czyni je kurami przydatnymi zarówno do chowu ekstensywnego, jak i intensywnego (Calik i in., 2011).

Kaczki

Kaczki pekin polski (fot. 13) pochodzą z Chin, a do Polski trafiły w XX w. Ptaki te cha-

rakteryzują się lekką budową ciała, białym upierzeniem, niedużą głową i spionowaną postawą.

Fot. 13. Kaczki pekin krajowy (fot. J. Calik)
Photo 13. Polish Pekin ducks

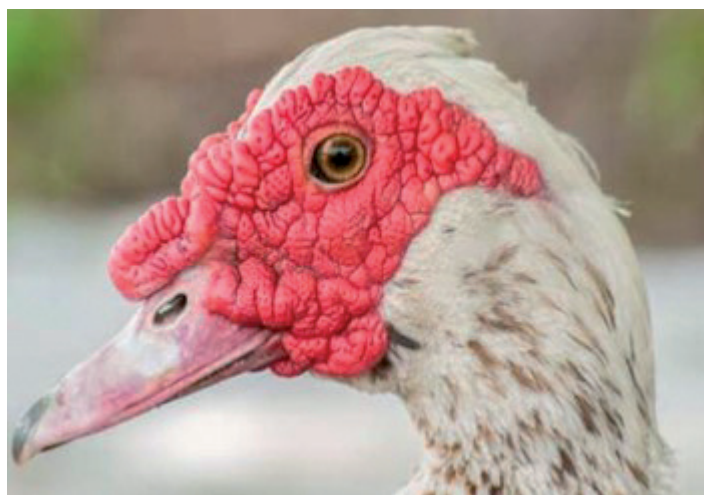

Fot. 14. Kaczki pomniejszone (fot. J. Calik)
Photo 14. Mini-ducks

Dorośle osobniki osiągają masę ciała nawet do 3400 g w przypadku kaczorów. Średnia nieśność w pierwszym roku użytkowania wynosi 136, a w drugim 117 jaj. Ptaki te odznaczają się odpornością na niekorzystne warunki środowiska, a tym samym dobrą zdrowotnością. Mięso pozyskiwane od kaczek pekin posiada dobrą wartość odżywczą i dietetyczną dzięki małej zawartości tłuszczu w tuszce. Dodatkowo, od kaczek można pozyskać dobrej jakości pierze (Calik i in., 2018). Ptaki te idealnie nadają się do chowu ekstensywnego w gospodarstwach agroturystycznych. W przypadku kaczek pekin, jak i innych przedstawicieli drobiu wodnego należy pamiętać, aby na wybiegu znajdował się

zbiornik wodny – staw, który pozwoli na wykazywanie naturalnego behawioru ptactwa wodnego, a tym samym zachowanie dobrostanu tych zwierząt. Kaczki te dobrze wykorzystują pasze gospodarskie, w tym objętościowe soczyste, takie jak zielonki czy rośliny okopowe. Duże zapotrzebowanie na dobrej jakości białko mają tylko ptaki młode, do około 3. tygodnia życia (Kontecka i Nowaczewski, 2017).

Kaczki pekin przyczyniły się również do wytworzenia **kaczek pomniejszych** (fot. 14), tzw. minikaczek. Powstały one w Polsce w latach siedemdziesiątych XX wieku w wyniku krzyżowania dzięki kaczki krzyżówki ze wspomnianymi krajowymi kaczkami pekin.

Fot. 15. Głowa kaczoza piżmowrgo z charakterystyczną maską – obszar nagiej skóry (britannica.com)
Photo. 15. Head of Muscovy drake with characteristic lumps of bare skin (britannica.com)

Minikaczki posiadają białe upierzenie oraz ogólną kręłą budowę ciała. Masa ciała siedmioletniowych kaczorów wynosi około 1700 g, a kaczek około 1450 g. Kaczki w okresie pół roku są w stanie znieść około 100 jaj o białej, zielonkawej skorupie. Tuszki pozyskane od kaczek pomniejszych charakteryzują się dobrym umięśnieniem o drobnowłóknistej budowie mięśni i ciemnej barwie charakterystycznej dla dzicyzny (Calik i Zwierzyński, 2016).

Kaczka piżmowa (fot. 15) pochodzi z Ameryki Południowej i Środkowej, a do Polski

trafiła z Francji tuż po II wojnie światowej. Dorośle kaczozy osiągają masę ciała 5000 g, czyli znacznie więcej od znanych powszechnie kaczek pekin, natomiast kaczki są lżejsze od samców o około 2000 g. Cechami charakterystycznymi tych kaczek są pazury, którymi zakończone są palce u nóg. Dodatkowo, u samców obserwuje się silnie pofałdowane czerwone brodawki w okolicy dzioba. Gospodarze, którzy rozważają chów lub hodowlę kaczek piżmowych w gospodarstwie agroturystycznym powinni pamiętać, że zachowały one zdolność do lotu.

Ptaki te cechują się szybkim tempem wzrostu, dużym udziałem w tuszce mięśni piersiowych, drobnowłóknistością mięsa, niedużym otłuszczeniem, ciemną barwą skóry oraz dobrym i specyficznym dla tej kaczki smakiem mięsa. Ptaki te dobrze wykorzystują pasze gospodarskie oraz odznaczają się dużą przeżywalnością. Samice kaczki piżmowej chętnie wysiadują jaja oraz wodzą swoje młode, co może stanowić element krajobrazu gospodarstwa szczególnie atrakcyjny dla odwiedzających gości i ich dzieci (Mazanowski, 2008).

Ciekawym upierzeniem charakteryzuje się **kaczka dworka** (fot. 16). Rasa ta została wytworzona w Polsce w latach 90. XX w. Wyhodowano ją w wyniku krzyżowania kaczek pekin

z kaczorami cayuga – pochodzenia amerykańskiego (Gornowicz i Lewko, 2015). Ptaki te charakteryzują się czarno-białym upierzeniem, które na pewno wzbogaci atrakcyjność gospodarstwa pod kątem różnorodności barw utrzymanego inwentarza. Dorosłe kaczki mają masę ciała około 3 kg, kaczory natomiast mogą osiągnąć nawet 5 kg.

Kaczki dworki cechuje szybkie tempo wzrostu, małe otłuszczenie oraz dobrej jakości mięso, co jest związane z dobrym umięśnieniem tych ptaków. Sprawdzają się one w chowie przydomowym z racji ich odporności na choroby oraz dobrego wykorzystywania pasz. Są też mało płochliwe, co pozwoli gościom na ich swobodne podziwianie podczas wypoczynku (Kontecka i Nowaczewski, 2017).

Fot. 16. Kaczki dworki (fot. S. Nowaczewski)
Photo 16. Dworka ducks

Należy wspomnieć również o całej gamie kaczek ozdobnych, które utrzymywane są głównie w chowie amatorskim.

Kaczki takich ras, jak: **cayuga, khaki campbell, orpington, biegus indyjski, minikaczka, mandarynka** czy **kaczka czubata** (fot. 17) pozwolą na uatrakcyjnienie gospodarstwa agroturystycznego. Prócz wartości użytkowych ptaki te charakteryzują się oryginalnym upierzeniem i/lub zachowaniem (Książkiewicz, 2006).

Gęsi

Gęsi są idealną atrakcją w gospodarstwie agroturystycznym, ponieważ stanowią nieodzowny element wsi oraz bardzo dobrze wykorzystują pasze gospodarskie, w tym zielonki. Ptaki te cechuje najlepsza zdolność do trawienia włókna surowego, zawartego m.in. w ziarnach zbóż, suszach i zielonkach. Gęsi ras rodzimych charakteryzuje duża odporność na choroby, dobra nieśność, długowieczność i dobre wykorzystanie pasz o małej wartości pokarmowej.

Fot. 17. Kaczki czubate (fot. P. Gurtowski)

Photo 17. Crested ducks

Z ptaków tych pozyskuje się wartościowe produkty pochodzenia zwierzęcego – dobrej jakości mięso i tłuszcz zwany smalcem gęsim oraz pierze i puch, co czyni je bardzo atrakcyjnymi i idealnymi dla chowu w gospodarstwach agroturystycznych.

Wśród drobiu największa liczba rodzimych ras objętych programem ochrony zasobów genetycznych w Polsce to rasy gęsi. Do uzyskania tyłu odmian przyczynili się mieszkańcy wielu regionów (ryc. 1) (Kasprzykowska i in., 2017). Gęsi **garbonose** i **zatorskie** charakteryzują się dobrą nieśnością. Ptaki odmian południowych (**lubelskie**, **kieleckie** i **podkarpackie**) prócz dobrej nieśności posiadają też dobre wskaźniki rozrodu oraz – pomimo że osiągają mniejszą masę ciała w porównaniu do innych gęsi – cechują się smacznym i mało otluszczonym mięsem. Gęsi północne (**kartuskie**, **rypińskie**, **suwalskie**) osiągają natomiast największą masę ciała (Kontecka i Nowaczewski, 2017).

Jedną z rodzimych ras jest gęś **biłgorajska** (Bi) (fot. 18), wywodząca się z okolic Biłgoraja. Pierwsze stado zostało utworzone w 1966 r. w Zakładzie Hodowli Drobiu Wyższej Szkoły Rolniczej w Lublinie. Od 1971 r. stado było utrzymywane w Zakładzie Doświadczalnym Katedry Drobiarstwa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W 1984 r. gęsi biłgorajskie

zostały uznane za stado zachowawcze przeznaczone do wykorzystania w hodowli i produkcji mieszańców z gęśmi innych ras. Obecnie cieszą się dużą popularnością w gospodarstwach agroturystycznych (Kasprzykowska i in., 2017). Goście mają możliwość spróbowania jaj oraz regionalnych potraw z gęsi, m.in.: żołądków czy carpaccia.

Nieco zapomnianym obecnie gatunkiem, ale dość popularnym w Polsce w latach 70. i 80. XX w. są **perlice** (fot. 19). Ptaki te pochodzą z Afryki, a udomowiono je już 2000 lat p.n.e. Obecnie perlice spotyka się w małych stadach, głównie w hodowlach amatorskich. Charakteryzują się dużą odpornością na niekorzystne warunki środowiskowe, stąd idealnie sprawdzą się w chowie w gospodarstwach agroturystycznych. Warto wiedzieć, że perlice w porównaniu do innych ptaków grzebiących nie grzebią w ziemi, dzięki czemu nie niszczą terenów zielonych na terenie gospodarstwa agroturystycznego. Często znoszą jaja poza pomieszczeniami inwentarskimi. Ptaki te najczęściej poszukują zacisznych miejsc na terenie wybiegów, najlepiej wśród wysokich traw. Poza tym, perliczki nie mają silnego instynktu wysiadywania jaj, co może stanowić problem w reprodukcji tych ptaków. Dlatego, najczęściej prowadzi się lęgi z wykorzystaniem kurzych kwok lub indyczek. Perlice z racji swojego ciekawego wyglądu, charakteru i mnogości

Ryc. 1. Pierwotne pochodzenie gęsi służących do wytworzenia odmian/ras gęsi krajowych, a następnie włączonych do programu ochrony zasobów genetycznych. Obecnie stada ras zachowawczych są utrzymywane głównie w Stacji Zasobów Genetycznych Drobiu Wodnego Instytutu Zootechniki PIB w Dworzyskach
Fig. 1. Origin of the geese that were used to create domestic goose varieties/breeds and were later included in the genetic resources conservation programme. Currently the conserved breed flocks are kept mainly at the Waterfowl Genetic Resources Station of the National Research Institute of Animal Production in Dworzyska

Fot. 18. Gęś biłgorajska wraz z młodymi (fot. Z. Kołodziej)
Photo 18. Biłgoraj goose with young

odmian w upierzeniu mogą być z powodzeniem utrzymywane w gospodarstwach agroturystycznych. Ich mięso i jaja mogą stanowić atrakcję kulinarną dla odwiedzających gości. Mięso perlice charakteryzuje się ciemną barwą, łącząc w sobie smaki dziczyzny i drobiu. Optymalnym terminem uboju tych ptaków jest 14. tydzień życia, ponieważ pozyskane w tym terminie tuszki cechują się najlepszą wydajnością rzeźną (70%). Perlice osiągają w tym wieku masę ciała 1300 g. Samica znosi w sezonie około 30–40 jaj o masie 39–50 g (Michalczyk i Bień, 2021).

Kury ras rodzimych świetnie sprawdzą się w chowie przydomowym z racji niewymagających warunków utrzymania, choć może to być uzależnione od specyficznych cech danej rasy czy odmiany barwnej. Decydując się na te ptaki, należy zapewnić im pomieszczenie – kurnik wraz z wybiegiem. Kurnik powinien spełniać kilka istotnych warunków, m.in.: musi być widny, najlepiej wyścielony dobrej jakości ściółką (słoma, pellet) z temperaturą wewnątrz 10–25°C. W sytuacji, gdy pomieszczenie będzie dobrze izolowane, to zimą nie wymaga dogrzewania,

chyba że w okresie długotrwałych mrozów. Obsada tych ptaków powinna wynosić od 4 do 5 kur średniej wielkości na 1 m². Wybiegi muszą spełniać niezbędne dla zwierząt wymagania, tj.: powinny dać ptakom schronienie, możliwość eksploracji i schronienie przed ewentualnymi atakami drapieżników, ale co ważne muszą chronić ptaki przed ucieczką z terenu gospodarstwa. Istotne jest, aby gatunki obce nie wypierały rodzimych gatunków fauny z naturalnych siedlisk. Kurnik należy wyposażyć w grzędę, gniazda, karmidła i poidła (Kontecka i Nowaczewski, 2017). W chowie ekstensywnym utrzymuje się perlice razem z kurami, gdyż – podobnie jak kury – nocą siedzą na grzędzie.

W przypadku chowu drobiu wodnego, tj. kaczek i gęsi, nie wymaga się specjalnych pomieszczeń i specyficznych warunków utrzymania, za to istotnym elementem zapewniającym im wysoki dobrostan jest wybieg ze zbiornikiem wodnym. Dodatkowo, wiele z utrzymywanych w gospodarstwach gatunków drobiu wodnego zachowało zdolność do lotu, należy więc uwzględnić odpowiednie zabezpieczenia w celu uniemoż-

Fot. 19. Perlica – odmiana barwna perłowszara, najbardziej rozpowszechniona (Małopolski ODR w Karniowicach)
*Photo 19. Pearl grey guinea fowl, the most common colour variety
(Małopolski Agricultural Advisory Centre in Karniowice)*

liwienia niekontrolowanych ucieczek. Kaczki ze względu na małe gabaryty można utrzymywać w wolierach, natomiast gęsi lepiej będą się czuły w dużych zagrodach.

Przyjmuje się, że dla jednej pary gęsi wraz z młodymi należy zapewnić nawet do 1000 m² wybiegu (Kontecka i Nowaczewski, 2017). Zapewnienie kaczkom i gęsiom zbiornika wodnego wiąże się z dodatkowym nakładem pracy oraz kosztami związanymi z utrzymaniem higieny wybiegu i stawu, co pozwoli na zachowanie zdrowia ptaków. Posiadanie zadbanego zbiornika wodnego wraz z bogatą roślinnością urozmaici krajobraz gospodarstwa oraz będzie stanowić dodatkową atrakcję dla odwiedzających gości. Jedną z możliwości rozszerzenia usług świadczonych przez gospodarstwo agroturystyczne jest oferowanie gościom wyżywienia. Właściciel gospodarstwa agroturystycznego, zamierzający prowadzić żywienie gości przebywających na wypoczynku, zobowiązany jest dokonać zgłoszenia na minimum 30 dni przed rozpoczęciem planowanej działalności w powiatowym inspektoracie sanitarnym (Czarkowska, 2015).

W świetle obowiązującego prawa pełną odpowiedzialność za zapewnienie bezpieczeń-

stwa zdrowotnego żywności ponosi przedsiębiorca produkujący lub wprowadzający ją do obrotu. Produkty drobiowe cieszą się dużym zainteresowaniem konsumentów i często są przez nich wybierane. Aktualnie obserwuje się zwiększanie grupy konsumentów poszukujących produktów drobiowych uzyskanych z alternatywnych systemów utrzymania, panuje bowiem przekonanie, że systemy te zapewniają ptakom lepszy dobrostan. Za przyjazne dla ptaków uważa się takie warunki utrzymania, które gwarantują im możliwość swobodnego ruchu przez dostęp do wybiegu, małe zagęszczenie, naturalne oświetlenie (Michalczuk i Siennicka, 2017).

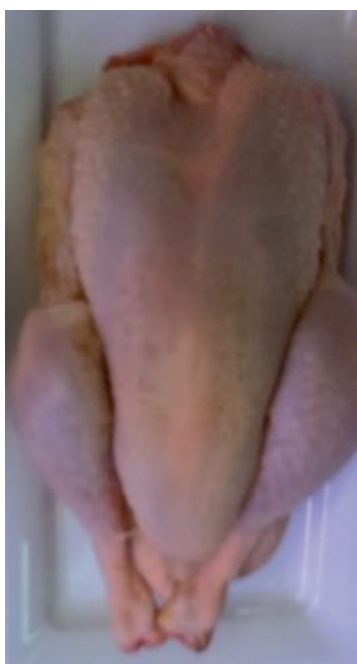
Należy pamiętać, że pokrój kurcząt utrzymywanych w kierunku mięsny uległ bardzo dużej zmianie w ciągu ostatnich lat (fot. 20-21). Pięćdziesiąt lat temu mięśnie piersiowe przypominały kształtem „serce” (fot. 20), obecnie zbliżone są do „kwadratu” (fot. 21). Dlatego, ważne jest informowanie konsumentów i gości gospodarstw agroturystycznych, **że do odchowu kurcząt** z dostępem do wybiegu i dłużej odchowywanych (wolniej rosnących) sięga się po odpowiedni materiał genetyczny.

Przy wyborze ptaków do chowu certy-

fikowanego wolnowybiegowego, np. w gospodarstwie agroturystycznym, przede wszystkim należy zwrócić uwagę na rasy rodzime oraz kurczęta o wolniejszym lub średnim tempie wzrostu, które są lepiej przystosowane do zmiennych warunków ekstensywnego utrzymania. Obecnie na rynku polskim (Michalczuk i Siennicka, 2017) najczęściej użytkuje się jeden z pierw-

szych genotypów komercyjnych: hubbard JA 957 – potomstwo standardowego koguta M99 i brązowo upierzonej kury JA57 (fot. 22). Materiał ten jest przystosowany do chowu do 56. dnia lub dłuższego, jak w chowie ekologicznym (min. 81 dni), który pozwala ptakom w pełni wykorzystać stworzone im warunki. Ptaki te pokonują długie dystanse i wykazują znacznie

Fot. 20. Mięśnie piersiowe kurcząt z chowu wolno wybiegowego (fot. M. Michalczuk)
Photo 20. Breast muscle of free-range chicken

Fot. 21. Mięśnie piersiowe kurcząt brojlerów z chowu intensywnego (fot. M. Michalczuk)
Photo 21. Breast muscle of broiler chicken from intensive production

Fot. 22. Kura hubbard colored JA57
Photo 21. Hubbard JA57 colored hen

większą liczbę typowych dla nich zachowań, jak dziobanie lub machanie skrzydłami (Michalczuk i Siennicka, 2017). Oprócz tuszek drobiowych bardzo popularnym produktem ogólnodostępnym w gospodarstwach agroturystycznych są jaja pochodzące od kur ras rodzimych, np. od zielononóżki kuropatwianej. W ostatnim czasie na krajowym rynku dostępne są produkty wytworzone na bazie jaj pochodzących od konkretnych gatunków i ras drobiu. Na fotografiach 23 i 24 przedstawiono makaron wyprodukowany

z jaj przepiórek i zielononózek kuropatwianych. Warto więc sięgnąć po te gatunki i rasy drobiu celem promocji swojego gospodarstwa agroturystycznego.

Ekstensywna produkcja zwierzęca może mieć pozytywny wpływ na pielęgnowanie krajozbrazu oraz pokrywać zapotrzebowanie na lokalne, specyficzne produkty pozyskane od zwierząt (jaja, mleko, mięso, wełna), które są spożywane czy wykorzystywane na miejscu w gospodarstwie (Sawa i in., 2011).

Fot. 23. Makaron z jaj przepiórczych (Michalczuk, 2020)

Photo 22. Quail egg pasta (Michalczuk, 2020)

Fot. 23. Makaron z jaj kury zielononóżki (Michalczuk, 2020)

Photo 22. Pasta from Greenleg Partridge hen eggs (Michalczuk, 2020)

Autoseksingowa rasa kur polbar (fot. M.M. Gryzińska)
Autosexing breed of Polbar hens

Literatura

- Calik J. (2016). Produkcyjność i jakość jaj kur nieśnych Sussex (S-66) w pierwszym i drugim roku użytkowania. *Wiad. Zoot.*, LIV, 1: 36–43.
- Calik J. (2017). Ocena produkcyjności i jakości jaj kur nieśnych Rhode Island Red (R-11, K-22) i Rhode Island White (A-33). *Wiad. Zoot.*, LV, 1: 17–25.
- Calik J., Zwierzyński R. (2016). Ocena działania programu ochrony zasobów genetycznych populacji kaczek utrzymywanych w Instytucie Zootechniki PIB. *Wiad. Zoot.*, LIV, 3: 88–95.
- Calik J., Krawczyk J., Witkowski A. (2011). Program ochrony zasobów genetycznych populacji kur nieśnych. Drób – realizacja programów ochrony zasobów genetycznych. Monografia – materiały szkoleniowo-edukacyjne. Wyd. IZ, Kraków, ss. 11–34.
- Calik J., Krawczyk J., Obrzut J. (2018). Fizykochemiczne i sensoryczne cechy mięsa kogutów i kapłonów sussex rodu S-66. *Żywność. Nauka. Technologia. Jakość*, 25, 2 (115): 48–58.
- Cywa-Benko K. (2002). Charakterystyka genetyczna i fenotypowa rodzimych rodów kur objętych programem ochrony bioróżnorodności. *Rocz. Nauk. Zoot.*, 15: 5–112.
- Czarkowska J. (2015). Organizacja gospodarstwa agroturystycznego. Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Szepietowie, ss. 25–29.
- Dorocki S., Szymańska A.I., Zdon-Korzeniowska M. (2013). Polskie gospodarstwa agroturystyczne w dobie kryzysu gospodarskiego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 9: 175–184.
- Drzewiecki M. (2001). Podstawy agroturystyki. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego Sp. z o.o., Bydgoszcz, wyd. I.
- Drzewiecki M. (2009). Agroturystyka współczesna w Polsce. Wyższa Szkoła Turystyki i Hotelarstwa w Gdańsku.
- Firlej K. (2002). Stan i możliwości rozwoju agroturystyki w Polsce. Wyd. Instytutu Spraw Publicznych UJ, Kraków.
- Florowski T., Pisula A., Adamczyk L., Buczyński J.T., Orzechowska B. (2006). Technological parameters of meat in pigs of two Polish local breeds – Złotnicka Spotted and Pulawska. *Anim. Sci. Pap. Rep.*, 24, 3: 217–224.
- Gornowicz E., Lewko L. (2015). Kaczki – mięso – produkcja – spożycie – tradycja. Wyd. IZ PIB, Kraków, ss. 9–10.
- Gryzińska M.M. (2009). Jak powstała autoseksingowa rasa kur polbar [Pb]. *Wiad. Zoot.*, 47, 1: 31–35.
- Kasprzykowska A., Riedel J., Michalczyk M., Damaziak K., Kalińska A. (2017). Gęś biłgorajska w gospodarstwie agroturystycznym. *Cz. I. Pol. Drob.*, 5: 8–9; ISSN 1231-0387.
- Kontecka H., Nowaczewski S. (2017). Chów drobiu w gospodarstwie agroturystycznym. W: J. Uglis, A. Jęczyk (red.), *Agroturystyka w teorii i praktyce*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań, ss. 199–222.
- Krawczyk J., Cywa-Benko K., Wężyk S. (2005). Effect of housing system on egg yolk cholesterol levels in native breeds of hens. *Int. Conf.: First international scientific poultry days, Słowacja – Nitra*, 12–14.09.2005, ss. 18–20.
- Książkiewicz J. (2006). Kaczki ozdobne w chowie amatorskim. *Wiad. Zoot.*, XLIV, 1: 19–24.
- Kwasiborska D. (2012). Zwierzęta w gospodarstwie agroturystycznym. Warmińsko-Mazurski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Olsztynie.
- Łagowska B., Kot I. (2013). Znaczenie zwierząt w kreowaniu produktu turystyki wiejskiej w Polsce Wschodniej. *Econ. Manag.*, 3: 25–34.
- Mazanowski A. (2008). Wychów i chów kaczek piżmowych. W: *Choroby drobiu oraz ptaków ozdobnych*. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław, ss. 93–96.
- Michalczyk M., Bień D. (2021). Perlica – zapomniany strażnik ogrodu? *Fauna i Flora*, 265: 4–5.
- Michalczyk M., Siennicka A. (2017). Alternatywne technologie odchovu kurcząt rzeźnych szansą na dywersyfikację produkcji mięsa drobiowego. *Pol. Drob.*, 8: 10–13.
- Michalczyk M., Siennicka A. (2020). Właściwości dietetyczne mięsa różnych gatunków drobiu utrzymywanych

w alternatywnych systemach chowu. *Prz. Hod.*, 11: 26–30.

Oroian I.G., Petrescu-Mag I.V. (2014). Mangalitsa breed returns to homeland. *Int. J. Bioflux Soc.*, short note, 4, 1: 19–21.

Panek A., Błaszczak J. (2009). Świnie wietnamskie w gospodarstwach agroturystycznych. *Trzoda Chlewna*, 3: 26–28.

Połtowicz K., Wężyk S., Calik J., Paściak P. (2004). The use of native chicken breed in poultry meat production. *Proc. Br. Soc. Anim. Sci.*, 1: 30–32.

Sawa A., Bogucki M., Neja W., Jankowska M., Jaworska M., Ciszewski P. (2011). Znaczenie bydła w gospodarstwach agroturystycznych. *Rocz. Nauk. PTZ*, 7, 4: 67–75.

Verhoef E., Rijs A. (2003). *Encyklopedia kur ozdobnych*. Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa.

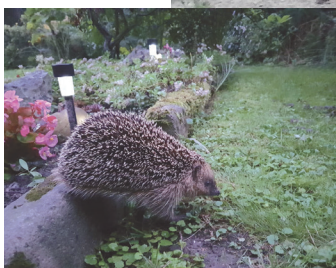
Wójcik A. (2016). 65 lat zielononózki w fermie Felin Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie. *Prz. Hod.*, 5: 25–26.

SELECTED SPECIES OF FARM ANIMALS IN AGRITOURISM

Summary

An undoubted attraction of agritourism farms are livestock. The article discusses selected breeds of pigs and different species and breeds of poultry, which will increase the attractiveness of the offer of agritourism farms, provide aesthetic impressions (different conformation and colourful plumage), enable the establishment of a human-animal relationship, and will be a source of valuable products of animal origin in our diet (meat, eggs) used in regional cuisine.

Key words: pigs,
poultry, agritourism

Fot. S. Płonka, D. Dobrowolska